HALK BİLGİSİ

HABERLERİ

H. B. D. İstanbul Merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:

İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

YIL : 2 **1 Nisan 1931** **SAYI : 18**

İstanbul - İktısat Matbaası

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul Merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 2 | 1 Nisan 1931 | Sayı : 18

RİZE MANİLERİ

1

Adada tavuşanlar
Gene oldi akşamlar
Benum datlı minoşum
Nerelerde akşamlar.

2

Atma beni vurusun
E gız golun gurusun
Tena tena yerlerde
Arar beni bulursun.

3

Altun tasun kenarı
İçine gırdım narı
Ben asgere yolladum
Sırma buyuklı yârı.

4

Asger etdiler beni
Yemen dediler Yemen
Az galdı boğdı beni
Ne boyuk idi memen.

5

Ayağunda yemeni
Ben verdum parasını
E gız seni alanun
Satarun anasını.

6

Ay vuriyi vuriyi
Güneş endi duriyi
Teyize üş gızun var
Benum payum duriyi.

7

Ay vurur aylanursun
Sen kime nazlanursun
Hemama git hemama
İkan beyazlanursun.

8

Ben kemence çalamam
Dayım darılur dayım
Dayımun gızlarından
Yok mudur benum payım.

9

Ben nası yapacağum
Yürak yaralarumi
Aldatdı beni gızlar
Yedi paralarumi.

10

Bu dere başdan başa
Atladım daşdan daşa
Çızıklı şalvaruni
Yırtarum başdan başa.

11

Çeşme başı su başı
Severum gara gaşı
Çirkın ilen bal yeme
Güzel ilen daş daşı.

12

Çıkdum çami budadum
Tek endum yarısına
Oyle yârı gömeyim
Camenun avlısuna.

13

Çıktum dağa gar ikân
Enemen yolum tiken
Oğradum sevdaluğa
Yedi yaşuma ikân.

14

Çubuğum yok uzatsam
Yâr yolini gözetsem
Eşun yok ekranun yok
Seni kime benzetsem.

15

Dağlarun başındayım
On iki yaşındayım
On iki yaşdan sonra
Gızlarun peşindeyim.

16

Dere mumsuz olur mı
Göl baluksuz olur mı
Günüzün hele hele
Gece yârsuz olur mi?

17

E benum guzicuğum
Elma versem yer misun
Irak yerlere gitsem
Yârum vardur der misun

18

Edirne'nin mumları
Hiç kalmamış golları
Hiç aklumdan çıkmayi
Anadolun gızları.

19

Eser yalı boyları
Yelken dolana gadar
Gel edelum sevdaluk
Gocan gelene gadar.

20

Ey benum guzicuğum
Dağa çıkalum dağa
Doldi vadelerimuz
Sarıl acağum sağa.

21

Ey Trabzan Trabzan
Gördüm gonaklarını
İnkâr etme sevduğum
Epdum dudaklaruni.

22

Funduk filizi kibin
Boyun vurur tavana
Gucağumun içinde
Dön oyana bu yana.

23

Geliyi Gonyalılar
Asger doldu yalılar
Ense bir ince duman
Gavuşsa sevdalılar.

24

Gelda bile gidelum
Sonra ne olur olur
Gara basmadan şalvar
O da meraklı olur.

25

Gemi geliyi başdan
Yelkenleri gumaşdan
Bi evlendum olmadı
Evleneceğum başdan.

26

Geminun sereninden
Düşürdüm piçağumı
Seni dediler kuçuk
Doldurdun gucağumi.

27

Geydum çarukcuğumi
Ezdi topukcağumi
Seni kuçuk dediler
Doldurdun kucağumi.

28

Gız bağçede gül var mı
Gül dibine yol varmı
Boğazdan geliyirum
Gayrolanda yer var mı?

29

Gideyirum Batuma
Batumun batağuna
Gız allahı seversen
Al beni yatağuna.

30

Gideyirum gelsena
Gelüp beni bulsana
Gırmızı yanağundan
Bi şefdali versena.

31

Gidiyirum Gonyaya
Gonyaya okumaya
Gonyadan bir gız aldum
Ketani tokumaya.

32

Giderum yalı yalı
Düştü katırın nalı
Azacuk gel yakına
At bağa portıkalı.

33

Düşdüm da boğulmadum
Boyle derin göllere
Cahil idum bilmedum
Seni verdum ellere.

34

Gurşum attum fidana
Fidanı vuramadum
İki sevdam var ikân
Birini alamadum.

35

Gurşum havalı gurşum
Bu yıl gayıptur işum
Bu yıl boyle giderse
Eşkıyalukdur işum.

36

Ha buradan aşağa
Ben enmezdum enmezdum
Can versem kucağuna
Ben can verdum demezdum.

37

İlan akar kay dan
Ben elmem bu yaradan
Bu başumun yazısı
Boyle yazdi yaradan

33

İndum dere ırmağa
Zeytin dalı gırmağa
Geldum seni almağa
Başladun ağlamağa.

39

İstambulun bebeği
Kaptı beni köpeğı
On beş batman geliyi
Nazlı yârun gübeğı.

40

Kale bayırun düzi
Devriye sardı bizi
Hep verelim kol kola
Gurtaralım şu gızi .

41

Garşıma ne durursun
Durup ta düşünürsün
Çok eğilma aşağa
Akluni düşürürsün.

42

Karpuz kestum gan kibin
Gızın yüzü nar kibin
Açtum baktum yorganı
Atılmış pambuk kibin .

43

Gır atı nallaturum
Ovada oynaturum
Yüz bin yunan gelse de
Gır ata çığnaturum .

44

Kirez koydum sepete
Asger gelmez tepede
Gelecak mi sevduğum
Aca bu melmekte .

45

Köprünün altı tiken
Yaktun beni gız ikân
Allah ta seni yaksun
Üç günluk gelin ikân.

46

O çiçaklı şalvara
Ben yalvara yalvara
Çıçaklı şalvar içün
Galdum ha bu hallara.

47

Soğuk sular olaydum
Yâr destine dolaydum
Gız allahı seversen
Nişanlın ben olaydum.

48

Ver bağa bi şefdali
Şen olsun onun dali
Gören maşallah desün
Kimun var boyle yârı.

49

Yalı gidelum yalı
Felukalar boyalı
Altun takarum sağa
Her biri gatır nalı.

50

Yavrim çıkma kireze
Boyalanur ellerun
Geldi ramazan ayı
İncelenur bellerun.

51

Yaylanun çümenine
Atlar gezer yol olur
Akar memenin balı
Gucağuma göl olur.

52

Yaylanun çümenine
Atı govarum atı
Ar etme gir goynuma
Sen benum idin zatı.

53

Yaylanun çümenine
Ben bir idum bir idum
Ben boyle değil idum
Sevdalukdan eridum.

54

Yaylanun çümenine
Ben iki kuş işledum
Operken yanağundan
Memesinden dişledum.

55

Yaylanun yollarına
Bilezuk kollarına
Daha duracak mısın
Bubanun gollaruna.

56

Yaylanun çümenine
Guzılar meleşiyi
O ballı dudaklarun
Kimunlan gonuşiyi.

57

Zigaramun dumanı
Boğayi nefesumi
Gonuş sevduğum gonuş
İşideyim sesuni.

58

Zigarum ince ince
Sen ince ben da ince
Dünya mali verurum
Seni gorduğum gece.

59

Zigarumi yandurdum
Pencerene gondurdum
O ela gözleruni
Epdumda uyandurdum.

H. B. D. İstanbul M. Kâtibi
Umumisi, İlim Encümeni
âzasından
Mehmet Halit

ÇORUM'DA

RAMAZAN VE BAYRAM ÂDETLERİ

I

Daha ramazana üç dört gün kala herkes, bilhassa büyük anne ve babalar oruç tutarak ramazanı karşılarlar. Yedi yaşında namaz ve on iki yaşında oruç tutmak insanlar üzerine farz olduğunu bilen her aile bu yaştaki çocuklarına zorla bu vazifeyi yaptırır. Halk ramazan gecelerinde sabaha kadar kahvelerde, eğlence yerlerinde otururlar. Sahurdan sonra da yatarak sabahın takriben on ikisine ve hatta işi olmıyanlar bire, ikiye kadar uyurlar. Bütün ahali daha ramazan gelmeden bir aylık yiyeceğini hazırlar. En güzel ve en nefis yemekleri bu ayda yerler. Tam vakıt gelmeden, yani akşam ezanı okunmadan bir kaç dakika evvel sofrada bütün aile toplanır ve akşam fişenginin atılmasını bekler.

Bunun böyle yapılması çok sevapmış. Bu suretle cennet yemeklerinin kokusu önlerindeki yemeklere geçermiş. Orucun tuzla, zeytinle veya bu gibi şeylerle, hatta bazıları külle bozulmasını daha muvafık ve sevap bulurlar. Çünkü Havva annemiz ilk ekmeğin uğrasını [1] bununla yapmış. Akşam namazını mutlaka yemekten sonra kılarlar. Zengin ve fakir aileler ramazan günleri çocukları ve kendileri için mutlaka iftarlık çerez ve saire alırlar. Bunu da yemekten sonra yerler. Hatta bazı fakir ailelere bedavadan bir ay müddetle ekmek almak için furun peylerler.

Yatsı ezanı okununca herkes camiye gider. Çarşıda ve sokaklarda kimseye tesadüf edilmez. Camide otuz üç rekât namazı bazan çocukların gülmeleri ve arasıra da namaz kılarken birbirlerine vurmaları gibi eğlenceli çocuk hareketleri arasında bitirirler.

Tam camiden çıkılacağı zaman hakçı minareden hak ve bir takım beyitler okur, halk ta camiden kalabalıkla çıkar. Kadınlar ayrı yerlerde toplanırlar, türlü türlü ilâhiler okuyarak namazlarına nihayet verirler. Bunlar, kadın hocaların etrafına toplanarak teker teker namazlarını bitirirler, ondan sonra kitaplar, ilahiler yapılır. Nihayet zikir kurarlar, tesbih çekerler, hoca ve yahut hafızlardan biri ezber

[1] Hamur yapışmasın diye serpilen un.

kuran okur ve herkes bunu derin bir sükûtla dinler, ezber kuran bittikten sonra dua edilir ve böylece teravih te bitmiş olur. Kadınlar erkeklerin girdikleri camilere girmezler, ancak kadir gecesinde sabaha karşı erkek camilerini gezer ve oraları süpürmek için elinden gelen fedakârlığı her kadın yapmağa çalışır. Sahura kadar halk kahvede iskambil, tavla, altmış altı ve saire oynar. Bu ayda küçük çocuklar bile kahvelere giderler. Tam temcit zamanı davul bütün sokakları dolaşır, minarelerde halk temcit verir. Bunlardan hatırımda kalanları yazıyorum:

Beni bir dağda vurdular
Hu mevlam hu
Kolum kanadım kırdılaz
Hu mevlam hu.

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Hu mevlam hu.

Hazreti Ali şüphesiz Veli
Tanrı arslanı efendim
Aşk meydanında
Hu mevlam hu.

Hezreti Ömer Ömer
Belinde kemer kemer
Hu deyip döner efendim
Aşk meydanında.

Hazreti Osman Osman
Cemetti kuran efendim
Aşk meydanında
Hu mevlam hu.

Bu beyitleri okurlar ve arasıra da hu diyerek coşarlar. Bu hemen her camiin minaresinde yapılır. Hatta bazıları kendi mahallelerinin camilerine adam tutarlar, her gece temcit verdirirler. Bu ayda esasen her köşe başındaki cami, mescit açılır. Cemaat gelsin, gelmesin hazırlanan mumlar yakılır.

Temcitte ekseriya yenen yemekler şunlardır: Börek ve envaı, tava mayalısı, «Erişte» Anadolu makarnası, çay, yumurta, kızartma.

Gece, evin aşçısı kimse, daha doğrusu her evde bulunan kadın ilk önce kalkar, ne yenecekse onu pişirir, sonra çocukları kaldırır, tam zamanı olduğu için efendisi de kahveden gelir. Bu suretle bütün aile temcit yemeğini yerler. Temcitten sonra bir top atılır ve herkes ağzını yıkar, yerine yatar. Kadınlar günlük denilen ve bu gibi daha bir çok isimlerle yadedilen namazları temcitten sonre kılarlar ve mütemadiyen tesbih çekerek kuran okurlar. Sabah namazını kıldıktan sonra da yatarlar. Bu ayda bütün köylüler satacakları şeyleri, bilhassa yiyeceğe ait şeyleri getirirler. Bu suetle şehirde iyi alış veriş ve bolluk

olur. Ramazanın on beşinden sonra Allahına fazla merbut, fakat fakir olan bazı adamlar ulu camiin pencerelerine bir halı ve yahut büyücek bir kilim kapatarak bayrama kadar olan müddeti burada geçirirler.

Bunlar bu onbeş gün içinde hiç kimseye görünmeden akşamları dışarı çıkarlar, ihtiyaçlarını bitirdikten sonra tekrar kimseye görünmeden içeriye girerler. Bu onbeş günlük vakti içerde bulunan uzun ve fındık cesametindeki tesbihleri bir takım kuran parçaları okuyarak çekmek ve arasıra da kendilerince malûm olan namazları hiç yorulmadan saatlerce kılmak suretile geçirirler.

Hatta bazıları hiç çıkmaz, içeride teyemmüm ederek aptest alır ve kendi kendilerine zikir kurarlar, dua okurlar, gûya bu onbeş gün zarfında Allah bu adamların günahlarını affedermiş, âdeta anadan doğma gibi saf ve hiç günahsız olarak meydana çıkarlarmış, hatta bu işi kusursuz yapanlara Allah cennet kapılarını açar ve hazreti Muhammet onu «benim sevgili ümmetim buraya gel» diye yanına çağırırmış.

Bayrama doğru Çorum'un bazı yerliler; üzerlerine vacip olan sadakai fıtrı bunlara verirler. Bunlar da bayramda dışarı çıktıkları zaman çoluk çocuklarına para ile yiyecek ve giyecek alarak zaruretlerini defederlar.

II

Kadir gecesi de çok kıymetli bir gecedir. O geceyi herkes dört gözle bekler ve sabaha kadar otururlar. Bir mahallede oturan kadınlar veya akrabalar o gece bir araya toplanırlar, sabaha kadar zikir kurup tesbih çekerler. Tam sabah ezanı okunacağı zaman bütün kadınlar sokaklara çıkarlar ve « üç yol ağzı » dedikleri yere gelirler, orada herkes bir defa « Kaderim, kaderim,dağda mısın, taşta mısın, ulu ulu ağaçta mısın neredeysin çık gel » diye bağırır. O esnada tesadüfen gelen bir erkek veyahut öten bir horoz, miyavlıyan bir kedi onun taliine sayılır ve ona göre kaderine kıymet verirler. Rivayete nazaran bir kadir gecesi sabaha karşı musalla taşına çıkıp kaderini çağıran bir kadına gayıptan ölüm diye bir ses gelmiş ve ertesi gün kadın ölmüş.

Fakir bir, adam varmış, üzerindeki elbise eski ve bin bir yerinden yamalı olduğu gibi

ayağında da gayet eski bir çarık varmış. Kadir geçesinde kaderini çağırmak üzere sokağa çıkmış. Nihayet bunu periler alıp kaderini aratmak üzere dağa götürmüşler, dağda gezerken bir çobana rastgelmiş, bu çoban da tıpkı kendisi gibi çok fakir ve âdeta sırtında elbise yerine bir çul parçası ve ayağında eski bir pabuç varmış, adama buralarda ne aradığını sermuş. O da kaderini aradığını söylemiş ve halinden şikâyet etmiş, bu çoban da meğer o adamın kaderi imiş. Çoban « İşte senin kaderin ben im. Ben de senden fakırim, Allah bizi böyle yaratmış.» der ve kaybolur. Adam sabahlayın kalktığı zaman ayağındaki çarığın bin bir parça olduğunu görur. Bundan da kaderinin uyanmadığını ve hâlâ uykuda olduğunu anlar, halinin böyle devam edeceğine inanarak müteessir olur. Bu gibi daha bir çok rivayetler vardır. Kadir gecesinde herkes elinden geldiği kadar ibadet eder. Mevlut okutur, fakırlere para verir, sabahlara kadar gezer.

III

Arife günü her aile sabahleyin erkenden kabristana gider ve orada kendi akrabalarına ait olan mezarların başında kuranikerim okurlar, en ziyade « yasin » suresini onu, bilmiyenler üç « kulhüvallahi bir elham » okurlar. Sabah ezanında bütün halk böylece mezarlıklara dolarlar. Bilhassa hafızların yüksek sesle mezar taşlarının, dibinde kuran okumaları ortalığa uhrevî bir hal verir. Kadınların işleri olmadığı için onlar ekseriya öğle vakti giderler. Her kadın yanına çocuğunu alır, aptesli oldukları halde kabristana giderler. İçeri girerken evvelâ sağ ayaklarını atarlar, onlar da akraba mezarlarının başında kuran ve dua okurlar. Şehrin yarım saat mesafesinde « Hızırlık » denilen bir türbe vardır ki kabristandan çıkan her kadın mutlaka burayı ziyaret eder. O gün burası kadınlarla dolar. Mezarı yıkılmış veyahut yaptırmamış olanlar, arife günü amele tutarak mezarı yaptırırlar. Başka zamanlarda yaptırılmaz. Mezarın üstüne bastırmazlar. Çünkü mezarın üstüne basılırsa içindeki cenazenin göğsüne basılıyor gibi ağrırmış. Kadınlar ekseriya kabristana giderken yüzleri ni kapatırlar. Çünkü burada

erkek ölüler de olduğundan mahrem sayarlar. Velhasıl o gün kabristanlar çok kalabalık olur. Ahali kabristandan geldikten sonra camilerde vaız dinlemiye gider. Camiler ve mescitler de çok kalabalık olur. Arife günü camiden çıkan her insan fukaranın sergisine de para atar ki bu suretle fukaralar da epeyce zenginlemiş olurlar. Ertesi günü bayram olduğunu bildirmek için ekseriya ikindi ile akşam arasında dört, beş top atılır. Erkeklerden memurlar, sanat sahipleri evvelce konuştukları yerlere, dükkânlara toplanırlar. Aralarında bir de hoca bulunur. Ustalar baş tarafta olduğu halde sıralanırlar. Hoca duaya başlar ve sıradan birisi «Amin amin» diye bağırır, bunu işiden hazırun ellerini açarak dinlemiye başlar. Duanın nihayetinde çıraklardan kalfa olacaklar varsa —ki bunlar evvelce hazırlanmışlardır— hocadan başlıyarak bütün orada bulunan ustaların elini öper, bu suretle çırak dualanır ve böylece o günden itibaren kalfa olmuş olur. Kalfa olmak için böyle her bayramın arifesinde dualanmak icap eder. Bu usul bütün sanatlarda yapılır. Arife günü bütün camilerde vaız verildiği gibi ekseri yerlerde de mevlut okunur. Fukaralara fırınlardan ekmek dağıtılır. Çocuklar da bayramlık elbiselerini bu günden itibaren giymeğe başlarlar. Arife günü herhangi bir eve giderseniz gidiniz herkes oruçludur, hatta derler ki « Arife günü kurtlar kuşlar bile oruçludur.» Onun için arife günü her aile ufacıcık çocuğuna bile oruç tuttur. Zira bunun sevabı çokmuş. Eğer bu bayram kurban bayramı ise her kurban kesecek aile evinde ertesi gün keseceği koyunu, keçi veya ineği kınalar, zaten o gün keçi bağırmalarından, koyunların melemelerinden sokaklardan geçilmez. Çünkü her erkek kulağından tuttuğu hayvanı bağırtarak evine götürür. Eğer nişanlılar varsa güvey tarafından süslenilen koç kıza, yani nişanlıya takdim olunur. Bu koça evvelce kına yakılmış ve boynuzuna mumlar dikilmiş ve envaı çeşit ipeklilerle süslenilmiştir. Bununla beraber pirinç, şeker ve sa re de takdim edilir.

Arife gecesi her aile kızına çarşıdan evvelce aldırdığı kınayı yakar, yani kına çocuğun eline, ayağına yapıştırılır. Sa-

bahleyin yıkadıkları zaman kırmızı bir renk hasıl olur. Kınayı erkeklere yapmazlar, çünkü kına yakılacak olursa erkeklerin elleri para tutmazmış. Bayram sabahı ezan okunur okunmaz her aile yatağından kalkar, kadınlar yemekleri hazırlarlar, erkekler de camilere giderler. Bayram namazına her erkek ve çocuk gitmeğe mecburdur. Çünkü bayram namazını kılmıyan gâvurdur. Sabah namazını kıldıktan sonra vaız verilir. Vaızdan sonra da bayram namazına başlanır. Camiler çok kalabalık olur. Usulü veçhile namaz kılınır, ondan sonra da toplar atılır, ve herkes camiden çıkmağa başlar. Bu esnada fukaralar camilerde serğiler açmışlardır ki bütün halk onlara para atar, camiden çıktıktan sonra çocuğunun elinden tutan babalar evlerine gelirler, hemen bayram yemeğini yerler. Bayram yemeklerinde baklava mutlaka bulunur. Fakirler de kadayıf bulunur, o gün yenen yemekler ekseriyetle şunlardır: Baklava veya kadayıf, et, pilâv. Bunların her üçü mutlaka bulunur, bunlar olmazsa bayram yemeği yenmiş sayılmaz, yemekten sonra eller yıkanır, çocuklar sıra ile babalarının ve annelerinin elini öperek onlardan bayram bahşışı alırlar, bundan sonra bütün çocuklar akrabalarını gezerler ve kimin elini öperlerse hepsinden para alırlar. Kurban bayramı ise yemekten sonra kurban kesilir ve usulü veçhile herkese dağıtılır. Davullar bütün zengin evlerini gezerler, bahşışlarını alırlar, bazıları her evin önünde fişenk atarak bahşış alır. Bayramın birinci gününden itibaren bütün akrabalar birbi lerinin elini öperler, aynı yaşta olanlar da iki elle birbirlerinin ellerini tutarak ve birbirlerinin boyunlarına sarılarak bayramlaşırlar. Bayram yerleri de çok kalabalık olur. Buradaki eğlenceler şunlardır: Çocuklara ve büyük adamlara mahsus salıncaklar, dönme dolaplar ki bunlara « Mafe » derler. « Atlı karınca » dedikleri bir direk etrafında dönen yapma atlardır, bunların üstüne binilerek dönülür. Bir tarafta çaylar, mahallebiler satılır. Bayramda misafire şeker çıkarılır, kahve ikram edilir ve böylece üç gün devam eder. Akşama kadar misafirler devam eder.

Çorum'lu Ömer

KADİRLİ VE ANDIRIN KÖYLERİNDE

MANTUVAR AÇMAK

Mantuvar, güzel kokulu, hoş manzaralı bir yayla çiçeğidir. Rengi sarıdır, uzun müddet bozulmadan kalabilir. Yaylalar, açık, beyaz rengine koyu mavi benekler ilave etmeğe başlarken, karlar ziyaret nöbetini güneşe devrederken ve kayalıklardan kumru sesleri gelirken mantuvar da çamlık yamaçlarda keskin tunç rengile gülmeğe başlar

Çiçeklerden daha tombul ve daha minik yayla kızları mantuvar dermeğe ne kadar bayılırlar.

Mantuvar açmak bir bahar ve yaz eğlencesidir.

O gün herkes temiz giyinir, hertaraf mantuvar çelenklerile süslenir, donatılır. Orta yere mantuvar çiçeklerile bezenmiş bir testi getirilir. Herkes bu testiye kendi belli eşyasından bir şey kor. Boncuk, düğme, metelik ve saire.

Sonra testi bir tülbentle örtülür, başına aklı ermez yaşta bir kız çocuğu getirilir. Çocuğun analı babalı olması şarttır. Çünkü öksüz, talihsiz addedilir. Merasim tamamdır. Eğlence devam ettiği müddetçe herkes içinde bir huşu duyar ve eğlencede bulunmak için can atar. Çünkü gelmiyenler manide karganmıştır.

Manileri iyi bilen ve sesi güzel bir büyük kız ortaya gelir, mantuvar açmağa şöyle başlar:

Mantuvarım mantuvar
Mantuvarın vaktı var
Mantuvara gelenin
Cennette beş tahtı var.

Mantuvarım var olsun
İçi dolu nar olsun
Mantuvara gelmiyenin
Eli, yüzü kara olsun.

Mantuvarım var için
Devşirmesi çok çetin
Gel mantuvar açalım
Alca tumanlı hatın.

der ve seyirci büyük kızlardan kendine bir arkadaş seçer, testinin etrafında karşı karşıya geçerler. Çok hazin ve huşu verici bir hava ile terennüme başlarlar. Her kıta bittikçe küçük kız testidan bir şey çıkarır. O eşya kime aitse söylenen maninin manası onun talihi ve hayatının ana hatları addedilir. Bu neticeye herkes inanır.

1

Karşıda kiraz dalı
Dibinde yeşil halı
Ya Muhammed ya Ali
Sen göster doğru yolu.

2

Mezdeğinin püründen
Ok işlemez güründen
Bir incecik ay doğmuş
Muhammedin nurundan.

3

Hay oğlan haylı mısın
Minare boylu musun?
Her öven seni över
Altun hamaylı mısın ?

4

Titre kavak titire
Dibinde hatun otura
Şol yiğidin sevdiği
Kucağı oğlan götüre.

5

Sepet sepet narım var
Günden güne zarım var
Şu tepenin ardında
Usul boylu yârim var.

6

Hey taslarım taslarım
İçine gül ıslarım
İki bülbül yavrusun
Bir kafeste beslerim.

7

Hey hezine hezine
Kürkü geçmiş dizine
Oturmuş yol üstüne
İt te bakmaz yüzüne.

8

Güvercin sökün sökün
Güverdi bizim ekin
Sen orada ben burda
Gezelim emin sekin.

9

Elinde süt küleği
Sütten aktır bileği
Ergen oğlan büyük kız
Kabul olsun dileği.

10

At yerini kürürüm
Yerine gül bürürüm
Eller ne derse desin
Ben bey olur yürürüm.

11

Kaya dibi yurdumuz
Mencilis mi kurdunuz
Ak terlikli oğlana
Nice layık gördünüz.

12

Gül koydum kofa ile
Yâr sevdim sefa ile
Yârim elimden alan
Can versin cefa ile.

13

Bulamacım bularım
Kaşığımı yalarım
Karnıcığım doyarsa
Kikir kikir gülerim.

14

Çay taşın kaldırmalı
Çiyanın öldürmeli
Küçükken yâr seveni
Cennete göndermeli.

15

Kazan kazan k vurma
Taştı diye savurma
Başına devlet kondu
Uçtu diye kayırma.

16

Ufak kefen arası
Seke seke varası
Yat değil yabancı değil
Emmisi kızın alası.

17

Kilimi saçakladım
Kekliği piçakladım
Yâr yanımda sandım da
Yastığı kucakladım.

18

Yedi deve bir katar
Zinciri kuma batar
Dostum bezirgân olmuş
Deste deste gül satar.

KAKACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİ

1

Dostumun elinde bir tutam çiçek
Ne kadar metetsem okadar gökçek
Getir hamaylını yeminler içek
Yâr sevmedim senden başka güçücek.
Boğum boğum boğmuş ince belini
Bal zannettim ağzındaki dilini
Eri, geçiben devrim gülünü
Gül derene ne der anan gücücek ?
Oğlan âşık mısın ağzım ararsın?
Her söylemeğe mizacıma yararsın
Benim haram gülüm niçin derersin?
Diyem gelem anama eğlen azıcak.
Karacaoğlan derde ne idi güçün
Cennet sandım ben kız koynuyun için
Akşamki yalanın, sabahki suçun
Ahbaplardan haber aldım güçücek.

2

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Gözü de yaylanın karımı bilmem
Geri dönüp haberini almadım
Şurda bir kötünün yâri mi bilmem.
Geri dönüp haberini almadık
El bağlayup divanına durmadık
Giyinmiş, kuşanmış gözler görmedik
Al mı yeşil mi de sarı mı bilmem.
Tarâmış zülfünü, açmış aynını
Eğmiş kametini, bükmüş boynunu
Ayva, turunca makam tutmuş koynunu
Kokar güller gibi teri mi bilmem.
Bir âşıkım Karacaoğlan'dır adım
Eridi karlar da kalmadı tadım
Verdiler güzeli "Ben alman" dedim
Gezerim zararda kârımı bilmem.

3

Deniz kenarında yerler hurmayı
Kulağuz gönderdim telli turnayı
Ak göğsün üstünde sandal düğmeği
Çözüp gider bir gözleri sürmeli.
Havayî hey deli gönül havayî
Ay doğmadan şavkı vurdu ovayı
Türkmen kızı katarlamış mayayı
Çözüp gider bir gözleri sürmeli.
Dört yanında arap attan inerler
Yürür diye kühaylana binerler
Güzellerin solağına konarlar
Konup göçer bir gözleri sürmeli.
Başına almış bir incecik yemeni
Aramızdan kaldıralım gümeni
Ak topuk üstünde sandal tumanı
Döğüp gider bir gözleri sürmeli.
Karacaoğlan derde lebin bal gibi
Giydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana karışmış gonca gül gibi
Kopup gider bir gözleri sürmeli.

4

Âşıklar kâm ister lebin balından
Aç bir kapı göster dahane dilber
Sarsam usul boyun, emsem lebinden
Döner deli gonül şahana dilber.
Ben bir bazirgânım olmuşum esir
Ela gözler değer şam ile Mısır
Verdim kırk bin lira var mıdır kusur
Söyle kıymetini daha ne dilber?
Kaşların lam elif gözlerin ayın
Esmaya benzettim misliğin teğin
Sen bir dilbersin ki melektir soyun
Bakışın benzettim şahane dilber.
Der Karacaoğlan da güzeller şanı
Âleme metettim gül yüzlüm seni
Mevlam bir göndermiş dünyaya seni
Hiç mislin gelmemiş cihana dilber.

5

Eş kır atım meydan bizim
Yârdan haber geldi bugün
Yüklenmişken gam yükün
Saza ceylan geldi bugün.

Ben yârnan çok konuştum
Elinden badesin içtim
Göğsünden düğmesin çözdüm
Ben murada erdim bugün.

Ben yârnan ettim savaş
Akıttım gözümden kan yaş
Yarı yolda yâran yoldaş
Üç beş yâran buldum bugün.

Ak bilekte sarı hakık
Zülfümü gerdana dokük
Kaşın melul, gözün yıkık
Dostum neler duydun bu gün.

Karacaoglan haylamadan
"Bolkar" dağın yaylamadan
Kavlü karar eylemeden
Dostu tenha buldum bugün.

Osman
Behadırlı Oğlu

ISPARTA'DA
HALK HEKİMLİĞİ

Tababetin geri bulunduğu zamanlarda halk ya bir takım mütatabbiplerin elinde oyuncak olur, yahut bir takım ruhî telkinlerden istifade çarelerini düşünürdü. İsparta'da bulunduğum sıralarda halkın bu itikat ve âdetlerile alakadar olmuş, bazı notlar almıştım. Halk hekimliğine ait bulunan bu notlardan bir kaçını burada neşrediyorum. Bu hususta bana, İsparta'nın kıymetli adamlarından ve bugün İsparta gazetesinin baş muharriri bulunan Mehmet Ali beyin çok yardımı dokunmuştur.

BOYLA: Boyla diye, değirmenin oluğundan aşağıya dökülen suların aktığı yere denir Burada eski adamlar vücudunun bir yerinde ağrısı, sızısı, yarası, beresi olmadan hastalanan adamlara, yani asap bozukluğu gibi muvazenesizl klere «Cin çarpığı» derlerdi. Bu gibi insanları böyle degirmen boylarına, Isparta'nın Yenice mahallesinde hüseyn baş boylasına götürürler, soyup boyladan düşen suların altında [duş-şar lak] yaptırarak tedavisine başkarlardı. Değirmen oluklarının taşırdığı yüksekten düşen suların altında kamçılanmış gibi kıpkırmızı kesilen vücut uğulur, kurutulur, giydirilir, yürütülürdü.

Bu suretle hem adalî hareketler yaptırılmış, hem de duşlardan sinirlere muvazene, kuvvet verilmiş olurdu, halkta cin çarpığı olan mutlaka Boyla, bunu geçirir diye ruhî bir kanaat vardı.

KUDUZ KÖPEK TEDAVİSİ: İspartanın Sav köyünde karlı «Davras» dağının eteğinde meşhur «Sinap» suyu vardır. Bu su İspartanın en soğuk ve demir emlâhile meşbu, hamiziyeti çok bir suyudur Vaktile kuduz köpek tarafından ısırılan adamlar hemen oraya götürülür, çok soğuk bir suyun banyosu ile kanda ve sinirlerde aksülameller husule getirerek hastanın kanında kuduz mikroplarını mahvedebilecek kadar gırizî kudret varsa kurtulsun, yoksa bu şiddetli söğuk banyonun tesirile kudurmadan hasta birden ölsün ve evinde başkalarına sirayete mey-

dan kalmasın diye zarurî bir tedbir olarak tatbik edilirdi.

ULUMA ÂDETİ: Mide bozukluğu neticesi olarak böbreklerin vazifesini yapamadığı zamanlarda, bünye kızarıp, yanmağa, kaşınmağa başladığı zamanlarda buna müracaat edilirdi.

Şimdiki gibi ortada kükürtlü ilâçlar olmadığı için hastanın ıztırabına ancak bu suretle nihayet verilirdi. Böyle müziç kaşıntılı zamanlarda hastanın üzerine bir ayı postu sararlar, bunu üç yolun ayrıldığı, yani işlek meydana götürürlerdi.

Hasta orada üç defa köpek gibi ulur, elâleme karşı maskara olurdu. Hasta bu halden fevkalade utanır, sıkılır, dalar ve kaşıntısını unuturdu. Kalbinde, sinirlerinde hasıl olan heyecanla guddelerin ifrazatı, bağırsakların faaliyeti sayesinde hasta iyileşmeğe yüz tutardı.

Hastaya pekmez, kükürt suyu içirirlerdi. Bu suretle bir iki gün zahmetten sonra hastada salah başlardı, işte böyle bünyevî ve hazım arızalarından mütevellit rahatsızlıkları tuhaflıklarla geçirtmeğe çalışırlardı. Ulumanın kendine mahsus bazı merasimi vardır, vücudu kızaranlara «kurdeşen» oldu derler. Üzerine post giydirilen adamlar akşamla yatsı arasında işlek bir yola getirilir, uluduktan sonra yanında bulunan bir adam oklava ile bunu kovalar, uluyan da « al çürüğümü ver sağımı » der, bir taraftan da elinde ve koynunda bulunan bulgur, ekmek, kuru soğan, elma gibi eşyayı serperek kaçar. Bu merasim aşağı yukarı yarım saat devam eder.

İRVASA: İrvasanın kullanma tarzı çoktur, fakat ekseriya gene asabî hastalıklarda, çocuk hastalıklarında muracaat edilen bir usuldür. Şiddetli baş ağrılarında hastanın başına bir patates soyarak bağlarlar.

Bir de okuyup öfleler, hastayı telkinle iyileştirmeğe çalışırlar, esasen «ırvasa» demek ilaçla değil, hastayı tedbirle iyi etmek demektir.

Tuz patlatmak, kurşun dökmek, hastayı delikli taştan geçirmek, çocugu iyi olsun diye kovaya bağlıyarak kuyuya sallamak, çocuğu iyi olsun diye gecenin tenha vaktinde sokağa bırakmak hep ırvasadır.

Tababetin ileri gitmemiş olduğu zamanlarda muracaat edilen bu usuller şimdi her ne

TRABZON ÂDETLERİ

I

FALA BAKMAK

Trabzon'da fala bakmak aileler arasında bir eğlencedir. Burada İğne ile, kibritle, tesbihle, kahve telvesile, elekle fala bakılır. Bunlardan başka daha bir çok fal nevileri varsa da onları henüz görüp tespit edemedik.

A — *İğne ile fal* : Su dolu bir tasın iki tarafından başlarına pamuk sarılı iki iğne bırakılır. Bu iğneler suyun içinde birbirine tesadüf ederse iyidir.

B — *Kibrit çöpü ile fal* : Kutudan sayılmaksızın rasgele bir mıkdar kibrit çöpü alınır. Bunlarla düz bir satıh üzerinde birbirine merbut murabbalar yapılır. En sonra yapılan murabbaın bir tarafı açık kalırsa iyidir.

C — *Tesbihle fal* : Püsküllü bir tesbih alınır. Bu tesbih püskülünden tutularak döndürülür ve döndürülürken birdenbire yere bırakılır. Bundan sonra tesbihin yerdeki vaziyeti tetkik olunur. Yerde birbiri üzerine gelen iki dane arasındaki daneler sayılır. Evvelce tutulan niyete göre bu sayılan daneler tek veya çift gelirse fal iyidir, aksi halde fal fena addolunur.

D — *Kahve telvesile fal*: kahvesi içildikten sonra fincan, tabağı üzerine ters kapanır ve soğuyuncaya kadar o halde bırakılır. Tamamen soğuduktan sonra fincan açılır. Telvenin fincan içinde aldığı şekle göre fal söylenir. Telvede husule gelen şekillere, çizgilere, açıklıklara bakarak fal söyliyen, istikbali keşfe çalışan kadınlar arasında bazıları hakikaten çok maharet sahibi, bu işte adeta mutahassıs gibidirler.

E — *Elekle fal* : Eleğin muhiti dairesinin karşılıklı iki tarafına ve orta yerlerine gelmek

---

kadar terkedilmişsede gene bilhassa bu gibi âdetlerin kadınlar tarafından yapıldığı işitilmektedir. Gelecek makalemi İsparta'nın içtimaî hayatına dair bir yazıya tahsis edeceğim.

12/3/931

Hikmet Turhan
H. B. D. İzmir Mümessillik Heyeti âzasından

üzere iki çivi çakılır. İki elin şehadet parmaklarile bu çivilerden tutularak elek yerden kaldırılır. Elek hangi tarafa dönerse iyi addolunacağı kararlaştırılır. Elek behemehal bir tarafa dönecektir. Eğer niyet edilen tarafa dönerse iyidir, aksi halde fena sayılır.

II

AİLE ARASINDA

A: Gelin kaynatanın yanına kapalı ve yüzü peçeli gider. İlk defa elini öper, her vakıt yanında oturmaz, izin verirse çok görünmiyecek bir tarafta oturur, hiç konuşmaz, beraber yemek yemez. Gelinin kaynana ile münasebeti gene böyledir.

B:Gelin görümce ile samimî olur ve dertleşir. Eltisi ile iyi geçinmeğe mecburdur.

C: Gelin kananasının yanında çocuğunu sevemez, diğer büyüklerin yanında da böyledir. Çocuğa süt emzirirken memesini gösteremez.

D: Gelin ilk defa kocasının evine gelirken önüne bir demir, bir kaşık, bir koyun postu koyarlar ki, kuvvetli, faydalı, mülayim olsun.

E: Gelinin ayakkabısı, güveyin geçeceği kapının üstüne konursa ve güvey haberi olmadan bunun altından geçerse gelin üst olur. İlk gece gelin ve güveyden hangisi diğerinin sağ ayağına basarsa, basan ötekine hâkim olur.

F: Komşular ilk görüşte geline bahşış verirler. Düğünde gelin oynatılırsa bolluk olur.

H: Gelinin kucağına düğün de erkek çocuk konursa, onun da çocuğu erkek olur ve gelin kucağına konan çocuğa hediye verir.

K: Nikâh esnasında bir kilit kapatılır, veya bir şey düğümlenirse güvey akamete uğrar ve bununla beraber bir tüfek atılırsa akamet daimileşir.

III

GÜNLERE DAİR

A: Perşembe ballanır, cuma canlanır, cumartesi sallanır, pazar gâvurlar azar, pazartesi mevlut okur, salı çakşır dokur, çarşamba peşgir dokur.

B: Salı günü yola gidilmez, çarşamba sakil gündür, pazar iyidir, pazartesi iş görenin günü mihnetle geçer, cuma iyidir, fakat cuma günü çamaşır yıkanmaz, iş görülmez, eski yamanmaz, cumartesi günü kazanı elinle kurmuş olsan ayağınla devirmek lazımdır, perşembe iyidir, iş günüdür, hamama gidilir, tırnak kesilir.

Şevket

Trabzon İlk tedrisat Müfettişi

III

Bu defa ekseriyetle Bayatlı[1] yürüklerile meskûn Besni (Bihisni) kazasında yaptığım yirmi günlük bir cevelanda aldığım notlar içinde Bozkurda ait olan kısmını aynen takdim ediyorum.

Perveri nahiyesinde Azaplık (Hizmetçilik) ile geçinen Nurhak dağı aşiretlerinden babası alevî, anası sünnî yirmi yaşlarında Ali isminde saf bir Türk gencine rasladım. Ali, Bozkurt hakkında diyordu ki: Canavarların içinde Bozkurttan kutlusu olmaz. Kurda atılan tüfenk patlamaz; vurmak için tılsım lâzımdır. Kurt, adamdan azmandır, derler.

Ali son cümlesini ikmal etmeden sebebini acele sordum, dedi ki: Kurdun atası insanmış, kurdun dört te kardaşı varmış; üçü adam, en ufağı kurtmuş. Kurt kardeş dağlarda gezer, kardeşlerine yol bulur, onları selamete çıkarırmış. Bir gün kardeşleri mal (sığır, davar v. s) bölüşmüşler, kurdun hakkını yemişler. Kurt bu haksız kardeşlere kızmış, demiş ki: Ben de bundan sora malınızı nerde bulursam boğazlarım. Edelerin (kardeşlerin) arasına hayf(intikam)düşmüş.(24/1/931)

Kızılin sahibi Mustafa beyle görüştüm. Mustafa B. sofu, biraz da medrese görmüş bir ihtiyardır. Kurda ait şimdiye kadar neşrettiğim maddeleri tasdik ettikten sonra dedi ki: Benim tanıdığım bir ihtiyar vardı, okumuş bir adamdı, hikâye ederdi ki: türkçede halâsın manasını kurdun yiğitliğinden almışlar da adına kurtulmak demişler, bu kelimeye daha eski zamanlarda kurtolmak derlermiş.

Hürük köyünde 40 yaşlarında Ali isminde bir aleviye tesadüf ettim, söz kurda intikal etti, bu zat ta dedi ki: Kurda tüfek alışmaz, eğer kurdu vur mak istersen yüksek sesle korkma silâhım karşında duran kurt tur demek ister.

Bu maddeden başka Ali gene devam etti: Sürüyle gezen kurtlardan biri yaralanırsa ar-

---

[1]Şambayadı köyünde Tahir Efendi diyor ki: Bu köyde doksan yaşında vefat eden bir Muhammet emmi vardı, bize derdi ki bu köyün ahalisi Şamda araplarla geçinemememiş, aşireti arasına göçmüş ve Besniye gelmiş, buraları hep bayatmış ve şamdan gelen bu köye en sulak ve bereketli olan bu köyü bağışlamış.

kadaşları onu anide boğarlar, yanlarında fesat çıkaracak dermansız arkadaş taşımazlar.

Bu arada köyün sahibi Besnili Kenan B. söze karıştı ve dedi ki: Bizde (Besnide) Mesto Güreі [1] adında meczup bir adam vardı, bu zat istediği anda dağdan kurtları celbederek onlarla oynardı. Kendisine bu hayvandan nasıl korkmadığı sorulunca cevaben: kurt insana en yakın bir hayvandır, ondan adama zarar gelmez. (28/1/931)

Sarıl köyünde Ali ede (Ali kardaş) kurdu Allahın en makbul hayvanatı arasına ithal ederek: Mubarek kurdun Allah rızkını verir. Bir gece çobanın biri ağıla ekmek getirirken karşısına iki azılı kurt çıkar, biçare çoban korkarak bir ağaca çıkar, kurtlar ağacın altına gelerek çobanı beklerlerken gökten beyaz bir şey düşer. Kurtlar düşerken üç parça olan bu yiyeceğin iki parçasını yiyip savuşurlar Çoban ağaçtan iner, geride kalan ve peynir gibi olan o parçayi alır, fakat yemeğe korkar, ağılında ihtiyar ve hasta olan bir keçisine bunu yedirir, teke beş on gün sora öyle şişer ki herkes gökten kurtlara mahsus inen bu azığa şaşa kalır. (1/2/931)

Köseceli köyü muallimi Nuri Bey, köylerinde halâ itikat edilen şu âdeti naklediyor: Köseceli'de birinin hayvanlarından biri dağda kalır ve eve dömez ise köyün ihtiyar kadınları ellerinde bir çakı olarak sokağa çıkarlar ve birine dua ettirerek çakının ağzını kapattırırlar ve kurdun ağzı da bu çakı gibi kapansın diye dua ederler. Bu merasimin ismine « Kurt agzı kapama » derler.

Gene Köseceli köyünde ihtiyar Mustafa Dayı naklediyordu: Kurt kesen bıçak kınından çıkmaz. Vaktile herifin biri dağda altı tane kurda raslamış, hemen kılıcını çekmiş ve kurdun beşini bir hamlede kesmiş, geride uyuz bir kurt kalmış, onu kaçırmış, kılıcını kınına komuş, uyuz kurt geri dönmüş, herife hücum etmiş, fakat kılıç kınından çıkmadığı için kurt herifi parçalamış ve arkadaşlarının hayfını almış.

3/2/931

Ardıl köyünde Şiho adında biri: Bir adam kurdun aşıkkemiğini kesesinde saklarsa o

[1] Güre: kürtçe kurt demektir. Bu defa kurt efsanesini kürtler arasında da fazla mıkdarda kullanıldığını gördum ve bir çoklarının ismi de güredir.

TEPSİ VE KAĞNI

MADDÎ KÜLTÜRE AİT İKİ KELİME [*]

I — « *TEPSİ* » kelimesi, menşei meçhul olmakla beraber, pek eski zamanlardanberi türkçede müstameldir.

Bu kelime « ديوان لغات الترك » te türkçe kelimelerden addolunarak «تفسى » şeklinde (تفشى الخوان, 1 354, III 38) و ايقلع تفسى - اى خوان ذوقصقه yazılmıştır.

8 inci asrı hicrîde telif edilmiş olduğu zannedilen bir anonim arapça - türkçe lûgat kitabında [1] bu kelime « تابشى » şeklinde yazılıp « الصحن » kelimesile tercüme edilmiştir.

Radloff lûgatınde (III, 1115, 1119, 1118) bu kelime Çagatay, Osmanlı, Baraba, Altay, Teleut ve sair Türk lehçelerinde tepsi, tepçi, tepşi şekillerinde telaâffuz olup aşağı yukarı aynı manada kullanıldığı gösterilmektedir.

Radolff « lûgat » inde gösterilmiyen lehçelerden Başkurt (bilhassa şarkî Başkurt) lehçesinde «تەبشى» kelimesinin « yemek teknesi » ve « çamaşır teknesi » manalarında kullanıldığını da gösterebiliriz. Ürenha-Soyot lehçesinde ayni manada müstameldir.

Görülüyor ki bu kelime bütün Türk kavımlarında aşağı yukarı ayni manada kullanılır.

[*] Bu mühim mevzua dair söz söylemeğe salahiyettar olmadığımı itiraf ederim. Bu notlarımı neşirden maksadım bir iddia, bir nazariye serdetmek değil, salahiyettar kimselerin fikirlerini öğrenmektir. (Abdülkadir)

[1] Bu eser Kilisli muallim Rıfat Bey tarafından tetkik ve istinsah edilmiştir.

---

keseden hiç bereket eksilmez derler » dedi. 5/2/931

Ticaret Odası Başkâtibi Yılmaz Beyden Bozkurda ait şöyle bir mektup aldım, aynen takdim ediyorum :

« *Mağaraydı, Mağara çıktı,*
Evim idi, Ehlim idi Bozkurt »

Cumhuriyet evrakı nakdiyesi yeni çıktığı vakit Beylerbeyi kariyesinden ihtiyar bir kadın paranın üzerindeki kurt resmine bu nedir deyince Buzkurt cevabı verilmişti. Kadın biraz düşündükten sonra yukarıdaki darbımeseli beşaşetle söyledi ve bu kelimeyi eski zamanlarda köylerinde herkesin kullandığını ilave etti, hatırımda kalan budur efendim.

12/2/931

Ali Rıza

H. B. D. Gazi Ayintap Muhabiri

Ayni kelime tepşi [illegible] şeklinde sahan, leğen, ibrik, oluk, tekne manalarında Moğollarda da vardır [2].

Kelimenin menşei meselesine gelince profesör Brockelmann, Mahmûd Kâşgarî'nin « تپشی » kelimesini her nedense «tevşi» okuyarak acemce (pers.) addetmektedir (3).

Muhterem profesörün bu husustaki delillerini bilmiyoruz. Her halde yeni acemcede bu kelimenin « تپشی » şeklinde bulunması menşe itibarile acemce olduğuna delil sayılamaz. Profesör Kowalewski ise yukarda zikrettiğimiz moğolca lûgat kitabında bu kelimenin tibetçe şeklini kaydetmekle beraber tibetçe olduğunu iddia etmemiştir. Anlaşılan « tepşi » yahut «tepsi» kelimesi, Türk ve Moğollardaki manasıyle tibetçede de vardır. « Tepsi » (yahut «tepşi») kelimesi, menşei ne olursa olsun, pek eski zamandanberi Türklerde kullanılan bir kelime olmuştur.

Eski Türk dinî an'anelerini saklıyan şamanî Türklerde kurban ve diğer dinî ayin merasimi esnasında kullanılan kapkacaklar arasında «tepşi» ayrıca bir ehemmiyeti haizdir. Bazen «tepsi» yaş ağaç dallarından yapılır ve merasim nihayetinde bu «tepşi» kurbanın bakiyeleriyle ateşte yakılır[1]. Kurban ayinlerinde «tepşi»nin e emmiyeti anoxin'in şu kaydından da anlaşılır. hayvanın etini mensek yanındaki tencerelarde pişirirler. Pişirilen etin bir kısmını parça parça doğrıyarak mahsus sahana (ki «tepşi» derler) koyarlar. İlâhiler okuyarak bir kepçe ile « tepşi » den alıp mensik üzerine atarlar»[2]. Televut'larda « tepçi tepçiledi » cümlesi «kurban verdi» manasında kullanılır (Radloff, III, 1115). Verbetski'nin eserinde nakledilen bir Altay ilâhisinde «Yayık xan»ın bir sıfatı olarak «kuzu tepşilü» denilir ki, burada da tepşi kurban manasındadır [3].

[2] J. E. Kowalewski: Dictionaire Mongol - Rus. - Français, III 1703.

[3] Brockelmann: Mitteltürk. Worts-chatz, S. 205.

[1] belter Türklerinin "Tanrı - semaya kurban „ ayinlerinde " tipşi " yaş ağaç dallarından yapılır ve merasimin en ananevî kısmında kullanılır (Maynagaşof, „Beltirlerde semaya kurban „ (Publication du Musée d'Antrop. et d'Ethnog. de l'Academie des Sciences de Russie,1916, III, 98).

[2] A. W. Anuchin, Materiali po şamanstvu u altaytsev. (Publication du Mus. d'Antr. et d'Etnog. de l'Academie des S. de Russie, IV, 2p. 32).

(3)W.İ. Verbitski Altayskie İnorodtsi, Moskva 1893 p. 53.

Malûmdur ki eski dinlerde ilâhların atları değişmesine rağmen merasim ve ayinlerin maddî şeylerle merbut kısmı en eski şeklini muhafaza eder (demir devrinde taş bıçakla kurban kesmek gibi). Bu cihetten bakılırsa «tepsi» Türk kavımlarında pek eski zamandan beri kurban kültünde istimal olunduğu, ve kelimeniu de,zannolunduğu gibi yabancı menşeden olsa bile, çoktan türkleştiğini zannedebiliriz.

Kırım, Çağatay ve Anadolu Türkçelerinden başka bütün diğer Türk kavımlarında ve Moğollarda «tepsi» denilen şey madenî olmayıp ağaçtan yapılan tekne ve tabaktır. Bazen, yukarda zikrettiğimiz veçhile, yaş ağaç dallarından da yapılır ve ayin esnasında kullanılır. Şüphe yoktur ki bildiğimiz «tepsi»nin en iptidaî şekli de bu olacaktır.

Cenubî Yenisey sahillerinde yaşıyan Türk kabilelerine ait olup Minusinsk müzesinde muhafaza olunan üç tane «tepsi» müsyü Yakowleff [1] tarafından aşağıki suretle tavsif edilmiştir:

«Tipşi ağaç teknedir ki tencereden et suyu boşaltmak, et doğramak ve[misafirlere] et takdim etmek için kullanılır. Biri beyzîyüşşekil diğeri köşelidir. İki tarafında sapları vardır. Uzunluğu 30-50, derinliği 2-8 santimdir.» [1]

II. Kagni. « Divan-ı Lugât et-Türk» te قنكى (III,280),«Rebgûzî»de «قانكى» eski osmanlı metinlerinde «قاكى» şeklinde tespit edilen bu kelime[3] bugün Anadoluda «kağnı», koybal, Saray ve diğer Yenisey Türklerinde«kanga»diye telâffuz edilir.

Divan-ı Lûgâtteki « قنكى » kelimesini profesör Brockelmann «iki tekerlekli araba» diye izah ediyor ki metinde böyle bir cumle yoktur. Galiba profesör bu izahını Radloff lûgatından (II,84) almıştır[3].Eski zamanlarda bu kelime Radloff'un izah ettiği gibi yalnız iki tekerlikli arabaya mı, yahut en eski Türk ve Moğol göçebelerinde kullanılan dört tekerlekli büyük «çadır araba»lara da mı denilmiş olduğunu bilmiyoruz. Bugün

[1] E. k. Yakowleff, Etnogr. Obzor inorod. naseleniya yujnogo Eniseya. Minusinsk, 1900 (" Opisanie „ kısmında sah. 30).

[1] aynı eser, sah. 82.

[2] bu kelimeyi gösteren lugat kitap larına dair kitabiyat malnmatı almak için Dr. Caferoğlu ahmet bey tarafından neşredilen "Ebu Hayyân"a ilâve ettiği luğatçede Qanlı kelimesine bakınız..

[3] Ş. Sami B. Kamusunda "Kanlı„ tekerlekli demektir denilmiştir.

ise cenubî Yenisey Türklerinde «kanga» ile «araba» aynı mana da muradif kelimeler olarak kullanılır. Dört tekerlekli bir «Kanga»nın modeli Minusinsk müzesinde mevcuttur[1].

Türk kavımlarının «araba» ile ne vakit aşina olduklarını bilmiyoruz. Fakat her halde Hunların Möde ve ahfadı zamanında (k. m. III-IInci asırlarda) arabayı bildikleri, Çin mehazlarına nazaran, muhakkaktır (Hiacinth, Sobranie Sved. o narodah. I,24,30)Gerek Hun ve gerek Moğol devrinde bir kısım Türk ve Moğol boylarının dört tekerlekli «araba-çadır»ları olduğu malûmdur [2]

Arabanın icadı ve keşfine dair orta Türkler arasında söylenen bir efsane vareır. Bu efsaneye göre arabanın mucidi ve araba ustalarının piri kangli kabilesine mensup «KaldarBey» adında biridir [3]. Arabanın «kangli-kağnı» isminden haber siz olan Başkurt ve kazaklarda bile bu efsanenin maruf olması dikkati caliptir.

Ebülgaziye göre bu araba icadı Oğuz Han zamanında oldu. «Oğuz Han galip geldi ve okadar ganimet aldı ki yükleteeek hayvan bulmadı. Orduda hünerli bir kimse vardı. Bir araba yaptı. Herkes onun gibi arabalar yapıp malları yüktettiler. Arabaya «kank» dediler. Evvelce arabanın ne kendisi, ne de adı yoktu. «kank» denmesinin sebebi yürürken gank gank etmesidir. İcat eden adama da «kanklı» adını verdiler. Kankabilesi bunun neslindendir.[1]

Bi efsane yalnız halk iştikakı üzre olmayıp tarihî bir esaşa müstenit olsa gerektir. İhtimal ki bu arabalar orta Asyaya, gerek garptan ve gerek şarktan olsun, «kank» ve «kanklı» gibi kabileler vasıtasıyla gelmiş olabilir. İhtimal ki «kank» kelimesi kanklı kelimesinden daha eski olup araba ile göç ettiklerinden, yahut orduda arabalı kıt'aları teşkil ettiklerinden dolayı «kanklı» tesmiye edilmiş olabilirler. Her halde « kağnı » kclimesi Türk Maddî kültürü bakımından tetkike değer bir kelimedir.

H. B. D. İlim Encümeni
âzasından

Abdülkadir

---

[1] Yakowleff, mezkûr eser, sah. 80 (opisanie kısmı).

[2] Bizans menbalarına göre Gök Türk hakanı bir at tarafından çekilebilen iki tekerlekli altın taht üzerinde oturıyordu.

[3] Destaân-ı nesl-i Çingiz Hana, göre „kaldar bey„ Çengizin on iki beylerinden biri olup Çengiz Han için araba icat etmişti (kazan tab'ı, 1300, s. 16).

[1] Ebülgazi, „Şecere-i Türk" Desmaisons neşri s. 18; Rıza Nur Bey tercümesi, s. 22. Bu rivayetin baş tarafı Reşidetdinde de mevcuttır (Berizin neşri=T.w.O.VII, 22.

SAFRANBOLU'DA YÜRÜK DÜĞÜNLERİ

[Üst tarafı on yedinci nushada]

Gelin burada cevap vermez, kız tekrar devam eder:

Aldı kız:

Kız der ki kınalar yakınsam elime
Çeki düzen versem ince belime
Bir deste gül sunsam yârin eline
Olmuşunu mu alırlar olacağını mı gelin.

Gelin bu deyişe de cevap vermez, gene kız devam eder:

Aldı kız:

Kız da der ki gelin haydi kalk gidelim pazara
İnce beli sıktıralım hızara
Bir yük meyva yükletelim al gidelim pazara
Olmuşunu mu alırlar olacağını mı gelin.

Bu deyişi müteakip gelin rolünü ifa eden kız yanık, bir sesle:

Aldı gelin:

Şu dağın ardında bir avuccuk kar idim
Yel estikçe erim erim 'eridim
Ta ezeli nazlı yârin ben idim
Kapılardan şimdi bakan nicoldum.

der, gelin mağlup addolunur.

Bu temsilî gelin ve kız manisini müteakip hep kadınlar bir ağızdan :

Bülbül olsam konmam bahçenizin dalına
Merhametsiz zalim gelmez oldu yanıma
Bir ateş te düştü vücuduma tenime
Alacaklar [1] usul usul geç gelin
Aldı suna boylu naz gelin.

[1] Alet.

Şarkısını okuyarak bu deyiş cengine nihayet verir ve bu sefer başka oyun çıkarırlar. Bir genç kızı seksenlik bir ihtiyar ile evlendirip kızın şikâyetlerini temsilli bir surette naklederler :

Koca damın [1] dombay [2] gibi yatışı
Koyun göbeğine benzer bakışı bakışı
Ergen gibi [3] tutamıyor her işi her işi
Ben gül idim eski yâre verdiler verdiler
Hem verdiler hem münasip gördüler gördüler.

Koca dama döşek serdim gül gibi gül gibi
Sabah kaktım eşivemiş sel gibi sel gibi
Koca damın bir kızı var ben gibi ben gibi
Bir oğlu var taz açılmış gül gibi gül gibi [4]
Beni ona vermediler kör gibi kör gibi
Ben gül idim koca dama verdiler verdiler
Hem verdiler hem münasip gördüler.

—

Bacamızın arkasını deldiler, deldiler
Koyun gibi avlumuza doldular, doldular
Ben gül idim eski yâre verdiler verdiler
Hem verdiler hem münasip gkrdüler gördüler.

[Mabadi var]

[1] Kocadam: Koca adam.
[2] Dombay: Manda.
[3] Ergen: Bekar.
[4] Taz açılmış: taze açılmış.

Fiatı (10) kuruştur